

Köylü Gazetesi'nin Girit Adası'nda Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olaylara Bakışı (1909) ^a

 METİN MENEKŞE ^b

Geliş Tarihi: 14.09.2018 | Kabul Tarihi: 31.01.2019

Öz: “Gazetesiz bir millet dilsiz bir insan gibidir” diyen *Köylü* gazetesi, İzmir'in hattâ ülkemizin fikir hayatında önemli bir yere sahiptir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İzmir'de yayınlanmaya başlamış ve yayın hayatı 14 yıl sürmüştür. Gazetenin sahibi, sonradan adliye nazırı olan Aydın mebusu İsmail Sıtkı Bey'dir. Gazetenin bütün işlerinden sorumlu müdür ise Mehmet Refet Bey'dir. Bugün, İzmir Millî Kütüphanesi'nde bulunan *Köylü* gazetesi koleksiyonunun ne yazık ki bütün sayıları mevcut değildir. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren süregelmekte olan Yunanistan'ın Girit'i ilhak etme teşebbüslerine Osmanlı Devleti'nin razı olmamasından dolayı “Girit Meselesi” baş göstermiş ve bu durum aynı zamanda Avrupalı devletlerin müdahalesine de sebebiyet vermiştir. *Köylü* gazetesinin yayın hayatına başladığı 1909'da da Girit'teki siyasi durum belirsizliğini korumuş ve adadaki İslam ahalisinin içinde bulunduğu olumsuz şartlar Anadolu'da geniş yankı bulmuştur. Bu çalkantılı dönem, adanın, 1913 yılında resmi olarak Yunanistan'a verilmesine kadar da devam etmiştir. Bu çalışmada, *Köylü*'nün, 1909 yılı sayılarındaki “Girit Meselesi”ne dair yazılar incelenerek gazetenin konuya yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Girit Meselesi, Girit Müslümanları, İzmir Basını, Köylü Gazetesi.

^a Bu çalışma, 5-7 Nisan 2018 tarihinde İzmir'de düzenlenen 3. *Uluslararası Tarih Sempozyumu*'nda sözlü olarak sunulmuş ve Türkçe özeti yayınlanmıştır.

^b Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
metinmenekse26@hotmail.com

Overview of Köylü Newspaper to Political and Social Events in Crete Island (1909)

Abstract: "The newspaperless nation is like a dull person", says the newspaper *Köylü*, in the idea life of Izmir and even our country has an important place. Newspaper *Köylü* started to be published in İzmir after the declaration of the Second Constitution and its publication life lasted for 14 years. Ismail Sıtkı Bey, who later became a judicial attorney, a proprietor of the newspaper. Mehmet Refet Bey is the director responsible for all the work of the newspaper. Today, the collection of the newspaper *Köylü* in the National Library of İzmir, unfortunately, does not have all the numbers. Since the first quarter of the nineteenth century, ongoing attempts by Greece to annex Crete have revealed the "Crete Issue" due to the opposition of the Ottoman State. This situation also caused the intervention of the European States. In 1909, when the newspaper *Köylü* began broadcasting, the political situation in Crete was kept uncertain and the negative conditions of the people of Islam on the island caused wide repercussions in Anatolia. This turbulent period continued until the island was officially given to Greece in 1913. In this study, by using the numbers of *Köylü* Newspaper in 1909, "The Crete Issue" was examined and the approach of the newspaper *Köylü* to this issue was revealed.

Keywords: Ottoman State, Crete Issue, Cretan Muslims, Izmir Press, Köylü Newspaper.

© Menekşe, Metin. "Köylü Gazetesi'nin Girit Adası'nda Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olaylara Bakışı (1909)." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (2019), 163-193.

Giriş: Osmanlı Devleti'nde Basının Doğuşu

Modernleşmenin bir vasıtası olarak Osmanlılarda iletişim faaliyetleri de gelişmeye başlamıştır. Tanzimat'ın ilan edildiği 1839 yılından önce merkezi yönetim tarafından verilen resmi bir bildiri, yerel yönetimlere “ulak” veya “tatar” adı verilen görevliler tarafından iletilmiştir. Yerel yönetimler de merkezden iletilen haberleri “tellallar” ve “imamlar” aracılığı ile halka duyurmuşlardır.¹ Osmanlı'nın ilk resmi gazetesi olan Takvîm-i Vekâyi'nin 1831 yılında yayımlanmasından önce Mısır valisi Mehmet Ali Paşa da bazı gazeteler çıkartmıştır. Bunlardan ilki 1828 yılında çıkarılan *Vekâyi-i Mısriyye*'dir. Vekâyi-i Mısriyye haftalık bir gazete olarak çıkartılmıştır. Gazetede haberler, sayfanın sol sütunu Türkçe sağ sütunu Arapça olarak verilmiştir. Gazetenin resmi dili Türkçedir.² İlk sayısında çıkış nedeni şöyle belirtilmiştir: “*Toplumun asrın çağlarına getirecek tarım ve endüstri alanındaki gelişmelerin izlenmesi ve yapılan yenilikleri anlatarak yeni düzenin propagandasını yapmak.*”³

1831 yılında Osmanlı Devleti'nde ilk resmi gazete olan *Takvîm-i Vekâyi*⁴ yayımlanmıştır. Bu gazeteden 10 yıl sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci gazetesi olan *Cerîde-i Havâdis*⁵ 1840

¹ Kemal Kapaklı, “Başlangıçtan Bugüne Urfa Basını”, Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 10, 1999, s. 243.

² İlk sayısı 2 Aralık 1828'de Kahire'de neşredilen Vekâyi-i Mısriyye hakkında bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, “İlk Türkçe Gazete Vakâyi-i Mısriyye”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 58, Ekim 1988, s. 11.

³ Hıfzı Topuz, 2. *Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 13-14.

⁴ Birinci sayısı 25 Cemâziyelevvel 1247'de (1 Kasım 1831) Türkçe olarak yayımlanmış, çok düzenli olmasa bile daha sonraki dönemlerde başta Fransızca olmak üzere diğer dillerde de nüshaları neşredilmiş, Avrupa'daki örneklerine uygun biçimde iç ve dış kamuoyunu daha düzenli ve hızlı şekilde bilgilendirmek amacıyla çıkarılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, “Takvîm-i Vekâyi”, *DiA.*, Cilt: XXXIX, İstanbul 2010, ss. 490-492; Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973.

⁵ Vekâyi-i Mısriyye (1828) ve Takvîm-i Vekâyi'den (1831) sonra üçüncü Türkçe gazete olan *Cerîde-i Havâdis*, 1 Cemâziyelâhir 1256'dan (31 Temmuz 1840) 24 Rebüülâhir 1281'e (26 Eylül 1864) kadar başlangıçta on günde bir, 139. sayısından itibaren (1843) haftalık olarak toplam 1212 sayı neşredilmiştir. Gazetenin sahibi, 1815 yılında İzmir'e gelip yerleşen, daha sonra İstanbul'a giderek Amerika Birleşik Devletleri Sefâreti'nde kâtiplik yapan (1831-1833) ve ticaretle meşgul olan İngiliz William Churchill'dir. Detaylı bilgi için bkz. ZiyadEbüzziya,

yılında yayın hayatına başlamıştır. 1860 yılında Osmanlı basını daha da hareketlenmeye başlamıştır. Bu yıllarda devletten bağımsız ve daha çok devletin politikalarını eleştiren gazeteler görülmeye başlamıştır. Devletten bağımsız olarak kurulan ilk gazete, 1860 yılında Şinasi ve Ağâh Efendi tarafından yayımlanan *Tercümân-ı Ahvâl*⁶'dir. Bu gazete yayımlandıktan iki sene sonra (1862'de) Şinasi, *Tercümân-ı Ahval*'den ayrılarak *Tasvîr-i Efkâr*⁷ gazetesini çıkartmıştır. 1867 yılında çıkan *Muhbir Gazetesi*⁸ ile birlikte Osmanlı basınında, devletten bağımsız daha geniş bir kamuoyu oluşmuştur. Nitekim bunu takiben 19 Haziran 1868'de, Londra'da, Ağâh Efendi, Ziya Bey ve Namık Kemal tarafından Yeni Osmanlılar Cemiyeti adına *Hürriyet Gazetesi*⁹ yayımlanmaya başlamıştır. 1870 yılında ise Aleksan Sarrafyan tarafından *İbret Gazetesi*¹⁰ çıkartılmıştır.

"Ceride-i Havâdis", *DİA.*, Cilt: VII, İstanbul 1993, ss. 406-407; Tarık Özçelik, *Modern İktisadın Osmanlı'ya Girişi ve Ceride-i Havadis 1840-1856*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003, s. 66.
⁶Osmanlı Devleti'nde bir Türk vatandaşının çıkardığı ilk özel Türkçe gazetedir. İstanbul'da 1277-1282 (1860-1866) yılları arasında 792 sayı yayımlanmıştır. Devletten yardım almadan ilk defa bir Müslüman Türk vatandaş tarafından çıkarılması dolayısıyla Türk basınının başlangıcı kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Hamza Çakır, "Tercümân-ı Ahvâl", *DİA.*, Cilt: XXXX, İstanbul 2011, ss. 495-497; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1999, s. 179. Kemal Akyüz, "Tercümân-ı Ahval", *Türk Ansiklopedisi*, Cilt: XXXI, Ankara 1981.
⁷Şinasi tarafından yayımlanan ilk Türkçe gazetelerden biridir. Gazetenin 27 Haziran 1862 Cuma günü çıkan ilk sayısının Şinasi tarafından kaleme alınan kısa mukaddimesinde; *devletlerin devamının yönettikleri toplulukların devamına, güçlü olmaları ise ülke ahalisinin iyiliği ve faydası yolunda gereken tedbirlerin alınmasına bağlı olduğu, toplum halinde yaşayan insanların neyi istedikleri ancak fikirlerinin tercümanı olan gazetelerden öğrenilebileceği, bu sebeple her medenî ülke için lüzumlu olan gazete çıkarılması hususunda daha önce de çaba gösterildiği gibi bu defa Tasvîr-i Efkâr isimli yeni bir gazete çıkarıldığı* ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, "Tasvîr-i Efkâr", *DİA.*, Cilt: XXXX, İstanbul 2011, ss. 138-140; Necdet Hayta, *Tasvir-i Efkâr Gazetesi 1862-1869*, Ankara 2002.

⁸İlk sayısı 25 Şaban 1283 (1 Ocak 1867) tarihinde çıkan ve haftada üç gün yayımlanan gazetenin sahibi Diyarbakırlı Filip Efendi'dir. Detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Çelik, "Muhbir Gazetesi", *DİA.*, Cilt: XXXI, İstanbul 2006, ss. 32-34.

⁹Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensupları tarafından 1868-1870 yılları arasında Londra ve Cenevre'de yayımlanan gazete, Muhbir'den sonra Avrupa'da yayımlanan ikinci Türk gazetesidir. Detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Çelik, "Hürriyet", *DİA.*, Cilt: XVIII, İstanbul 1998, ss. 505-507; M. N. İnuğur, *a.g.e.*, s. 222-223.

¹⁰İstanbul'da 1870-1873 yılları arasında belli başlı dört devre halinde yayımlanan siyasi gazetedir. Sultan Abdülaziz devri gazetelerinden biri olan İbret, zaman zaman farklı isimlerle ve farklı kişilerce yayımlanmış olsa da özellikle Namık Kemal ve arkadaşlarının yönetiminde çıkarıldığı sırada önemli roller

Osmanlı Devleti'nde taşra basını ise farklı özellikler göstermiştir. Özellikle İzmir gibi devletin çok kozmopolit bir bölgesinde basının işlevi ve konumu ayrıca bir inceleme konusu olabilecek kadar özel bir önem taşımaktadır. İzmir'de XIX. yüzyıldan itibaren başta Fransızca ve Rumca olmak üzere Türkçe dışında bir basının geliştiği bilinmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe gazeteler de kendini göstermeye başlamıştır. Devir, İntibah, Hizmet, Ahenk II. Meşrutiyet Dönemine kadar bilinen Türkçe gazeteler olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanyla Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşan basın yayın hayatı, İzmir'de de gelişmeye başlamış ve birçok gazete ve dergi okuyucusu ile buluşma çabasına girmiştir.¹¹

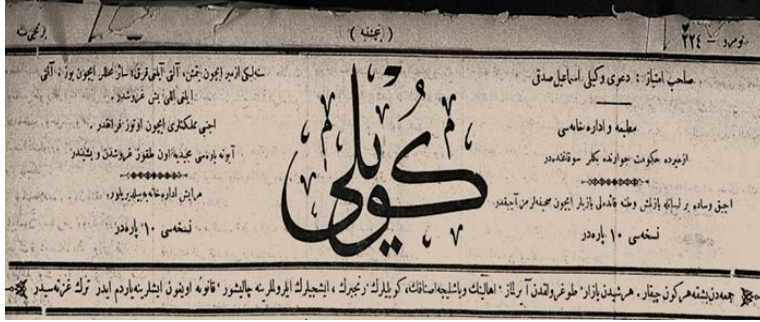
1. İzmir Basını ve Köylü Gazetesi

İzmir, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkçe basının en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz koşullarda bile İzmir'deki birkaç Türkçe gazete yayını sürdürmeyi başarmıştır. Nitekim *Ahenk*, *Anadolu*, *Duygu* ve *Köylü* gazeteleri İzmir'deki Türkçe basının belli başlı temsilcileri olarak ayakta durmuştur. *Ahenk*, 1895'ten itibaren yayın hayatında yer almıştır. Yayınlarında genellikle orta bir yol izlemiştir. *Anadolu* gazetesi, eski *İttihat* gazetesinin yerini almıştır. Haydar Rüştü'nün çıkardığı *Anadolu* gazetesi, İttihat ve Terakki Partisi'nin en önemli yayın organlarından biri olarak görülmektedir. Bir akşam gazetesi olan *Duygu* da yine Haydar Rüştü tarafından çıkarılmıştır. Hem *Anadolu* hem de *Duygu*, İzmir'e yönelik Yunan tehlikesini bilinçli olarak kavrayan ve Ege'de Türk çıkarlarını savunan yayın organlarının başında gelmiştir. Fakat her iki gazete de sık sık Rumca basının ve özellikle İzmir'deki İtilâfçı gazetelerin hedefi olmaktan kurtulamamış ve İzmir işgalinden dört gün önce "tahrikâmiz neşri-

üstlenmiş bir yayın organıdır. Detaylı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, "İbret", *DİA.*, Cilt: XXI, İstanbul 2000, ss. 368-370; H. Topuz, 2. *Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s. 27.

¹¹ Günver Güneş, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXVI, Sayı: 41, Ankara, s. 22.

yatta” buldukları gerekçesiyle kapatılmıştır.¹²

Köylü, Sayı: 224, 14 Mayıs 1925/27 Mayıs 1909.

Köylü gazetesi, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İzmir'de yayın hayatına başlamıştır.¹³ Gazetenin sahibi, sonradan adliye nazırı olan Aydın mebusu *İsmail Sıtkı Bey*'dir. Gazetenin bütün işlerini, sorumlu müdür *Mehmet Refet* yürütmüştür. Gazete daha sonra *Mehmet Refet*'in malı olmuştur.¹⁴ *Köylü* adının neden seçildiği konusunda ise şu açıklamaya yer verilmiştir:

Gazete çıkarmağa başlamazdan birkaç gün evvel çıkaracağımız gazeteye herkes gibi biz de bir ad aradık. “*Köylü*”yü, bizce pek çok manaları, mertebeleri kendisinde toplamış olan bu kelimeyi bulduk. Ondan sonra artık onu kendimiz, kendimizi o bildik. *Köylü* ile karış görüş olduk. *Köylü*den söz açmak, onların iyiliğini gözetmek, onlar için fenalık getireceğini bildiğimiz, sandığımız şeyleri yazıp söylemekten bir an bile geri durmadık.¹⁵

İzmir'in basın ve kültür hayatında önemli bir yeri olan *Köylü*'nün alt başlığında; “*İzmir'de sabahları çıkar, her şeyden yazar, esnaf, köylü, işçi kardaşların iyiliğine çalışır, ahali dostu Türk gazetesidir*”¹⁶ yazısı yer almaktadır. Bu ilke ile hareket eden *Köylü*,

¹² Zeki Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/isgal-donemi-izmir-basini>, Erişim: 02.05.2018.

¹³ Zeki Arıkan, “Dilde Sadeleşme Akımı ve *Köylü* Gazetesi”, *Kebikeç*, Sayı: 4, Ankara 1996, s. 132.

¹⁴ Z. Arıkan, “Dilde Sadeleşme Akımı ve *Köylü* Gazetesi”, s. 132.

¹⁵ Zeki Arıkan, “*Köylü* Gazetesi ve İşgal”, *Atatürk Yolu*, Sayı: 2, 1988, s. 188.

¹⁶ “Bir İyi Haber ve *Köylü*ler”, *Köylü*, 21 Mart 1926/3 Nisan 1910; Z. Arıkan, “Dilde Sadeleşme Akımı ve *Köylü* Gazetesi”, s. 132.

¹⁷ Z. Arıkan, “*Köylü* Gazetesi ve İşgal”, s. 188.

kısa sürede İzmir'de çok satan bir gazete haline gelmiştir.¹⁷ Köylü'nün kısa sürede İzmir'in en büyük bir gazetesi haline gelmesinin nedenlerini, dilinin sadeliğinde ve esnaf, köylü ve çalışanlara yönelik yazılara ağırlık vermesinde aramak gerekmektedir. Nitekim Köylü'nün, dilimizin sadeleşmesinde önemli bir yeri ve rolü bulunmaktadır.¹⁸ "Gazetesiz bir millet dilsiz bir insan gibidir"¹⁹ sözünü ilke edinen Köylü'nün ilk sayısına ulaşılacakla birlikte sonraki sayılarında amacını, programını içeren yazılar tespit edilmiştir. Nitekim bir sayısında amaç ve programı şu şekilde ifade edilmiştir:

Köylü, hükümetin yardımcısı, millet meclisinin saf gönüllü bir işgüzarı, köylülerin arzıhalcisidir.

Her gittiğimiz yerde aklımız erdiği kadar o yerin ilerlemesi neye muhtaç ise onu söyleyeceğiz. Gazetemizde en ziyade memleketimizin yapabileceği derecede rençberlik, bağçivanlık, hayvan beslemek gibi her türlü lazımlı malumatı bulunduracak, asıl bu yoldaki bilgilerin çoğalmasına çalışacaktır.

Köylü, elinden geldiği kadar memleketimizin gidip gördüğü yerlerin tarihini, coğrafyasını, nüfusunu, ne gibi mahsul çıktığını, ne gibi makbul şeyleri bulunduğunu, göz önüne gelmemiş ne gibi antika (asar-ı antika) şeyleri olduğunu, hatta mümkün olduğu surette toprağın halini, madenlerini, her yerin ne yetiştirebileceğini hülasa her şeyi yazacaktır.

Köy mekteplerine mahsus olmak üzere ucuz fiyat ile lügat, tarih, coğrafya, hesap, Türkçe kavaidi yazı yazmak usulü gibi kitaplar neşredilecek ve Köylü okur yazarlarının malumat edinmeleri için ayrıca tarihler, faydeli kitaplar çıkarılacak ve bir köylü kütüphanesi meydana getirilecektir.

Köylü'nün programı budur.²⁰

¹⁷ Z. Arkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", s. 188.

¹⁸ Z. Arkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", s. 188.

¹⁹ "Millet, Matbuat, Hükümet", Köylü, 14 Teşrinisani 1325/27 Kasım 1909; Z. Arkan, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", s. 133.

²⁰ "Köylü'nün Yazıları ve Hizmetini Büyültmesi", Köylü, 17 Mayıs 1325/30 Mayıs 1909; Z. Arkan, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", s. 133.

Köylü gazetesi, her şeyden önce, köylüyü eğitmek, köylüler arasında okuryazar sayısını artırmak, halkın kültürel düzeyini yükseltmek amacını gütmüştür. Bunun için de halk dilini yazı dili olarak büyük başarı ile kullanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Ege yöresinde en fazla satılan gazete *Köylü* olmuştur. Günlük satışı 5-6 bini bulmuş, bu satış tatil ve bayram günlerinde 10 bin nüshayı geçmiştir. Gazete bu başarısını, sade dili yanında Aydın vilayetinin belli başlı merkezlerinde muhabir bulundurması ve halkla sıkı bir iletişim içinde olmasına borçludur. Nitekim *Köylü*'nün ilk uygulamalarından biri "Kolaylık İdaresi"ni kurmuş olmasıdır. Kolaylık İdaresi'nin amacı, taşrada oturup da İzmir'de işi olanların "işlerinin arkasını kovalamak"²¹ olmuştur.

Köylü, Osmanlı ülkesinde yaşayan halkın eşit haklara sahip olması ve ortak bir vatanı birleşmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Vatan sevgisi, gazetenin sütunlarında kutsal ve yüce bir duygu olarak işlenmiştir. Nitekim *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti* için gazetenin bastırıp dağıttığı bir beyannameye şu cümlelere yer verilmiştir:

Muhterem vatandaş, kalbini yokla, orada sönmez bir ateş bulursun... Vatan gayreti, vatan muhabbeti... Sen vatanını seversin, orada doğdun, orada büyüdün, orada yaşıyorsun. Orada öl... Dünyada en büyük talihsizlik vatanını harap, o mübarek toprağı el ayağı altında çiğnenmiş görmektir... Sen ittihadı (el birliği) seversin... Terakki (ileri gitmek) istersin.²²

Köylü, bu vatanı "Türkiye", üzerinde yaşayanları da "Osmanlı" olarak nitelendirmiştir. İç siyasette "ittihad-ı anasır"ı savunan gazetenin, zaman zaman "Türk kimliğini" öne çıkaran bir tutum içinde bulunduğu da görülmüştür.²³

Köylü, İttihat ve Terakki'nin bir yayın organı değildir. Ancak Yunan isteklerine karşı ağır bir savaş vermiş, yurt ve ülke

²¹ Z. Arıkan, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", s. 134.

²² *Köylü*, 19 Kânunuevvel 1325/1 Ocak 1910; Z. Arıkan, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", s. 135.

²³ Z. Arıkan, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", s. 135, 138.

çıkarlarını büyük bir cesaretle savunmuştur. Tıpkı Anadolu ve Duygu gazeteleri gibi hem Rumca basınının hem de İtilâfçı gazetelerin saldırısına uğramaktan kurtulamamıştır. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Refet, Mondros'u izleyen karışık günlerde ülke çıkarlarını daha geniş ölçüde savunmak ve Avrupa'ya kendimizi tanıtmak amacıyla gazetesini *Journal-Keuylu* başlığı altında İngilizce ve Fransızca olarak da yayınlamaya karar vermiştir. Fakat *Köylü* gazetesi, işgalden sonra tutumunu değiştirmeye başlamıştır. İzmir'de on bir yıldan beri çıkan, Türk işçi, köylü ve esnafının haklarını savunan, dilimizin sadeleşmesi ve özleşmesi yolunda büyük adımlar atan, mütareke süresince Rum yaygaralarına karşı koyan gazetenin sahibi Mehmet Refet, İzmir'in işgalinden sonra Yunanlıların çıkarlarına hizmet etmeye başlamıştır.²⁴ Böylece *Köylü*, bütün işgal boyunca Ege'de Yunan çıkarlarının savunucusu olmuştur. Kurtuluştan sonra 150'likler listesine alınan Refet, daha sonra İzmir'e dönerek burada ölmüştür.²⁵

2. "Girit Meselesi"nin Ortaya Çıkışı ve Köylü Gazetesi'nin Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olaylara Bakışı

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren süregelenmekte olan Yunanistan'ın Girit'i ilhak etme teşebbüslerine Osmanlı Devleti'nin karşı koyması neticesinde "Girit Meselesi" baş göstermiş ve bu durum aynı zamanda Avrupalı devletlerin müdahalesi-

²⁴ 15 Mayıs'ta büyük gürültülerle karaya çıkan, İzmir'i kan ve ateşe boğan Yunanlılar, Köylü gazetesine de saldırmayı unutmamışlardır. Köylü gazetesi müretteplerinden iki masum yavrucağı parçalanmıştır. Refet, gazetesini ve matbaasını yiğitçe savunmuştur. Nitekim Refet, matbaasına hücum edenlere bir el bombasıyla mukabele etmiş ve attığı bomba patlamamış, tabancasındaki kurşunlar da bittikten sonra, süngü, kurşun, balta ve sopa darbeleriyle yaralanmıştır. İşte bu onurlu davranıştan sonra Refet, matbaasını Kordon'dan tekrar Beyler Sokağı'ndaki eski Köylü Yurdu'na taşımıştır. Gazetesini ve kalemini Yunan çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. Milli Mücadeleyle karşı en ağır yazıları yayınlamaktan çekinmemiş, işgal sırasında İzmir'de yayınlanan Türkçe gazetelerin hiçbirinde Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele hatta onun önderine karşı bu denli ağır saldırılarda bulunan bir başka gazeteye rastlanmamıştır. Refet, İzmir'in kurtuluşundan birkaç gün önce Midilli'ye kaçmıştır. Bakanlar Kurulunun 1.6.1340 tarihli toplantısında 150'liklerin sonucusu olarak listeye alınmıştır. Bilgi için bkz. Z. Arıkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", s. 190-191.

²⁵ Z. Arıkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", s. 191.

ne²⁶ de sebebiyet vermiştir. Köylü gazetesinin yayın hayatına başladığı 1909 yılında da Girit'teki siyasi durum belirsizliğini korumuş ve adadaki İslam ahalsinin içinde bulunduğu olumsuz şartlar Anadolu'da geniş yankı bulmuştur. Bu çalkantılı dönem, adanın, 1913 yılında resmi olarak Yunanistan'a verilmesine kadar da devam etmiştir. Bu çalışmada, *Köylü*'nün, 1909 yılına ait sayılarındaki "Girit Meselesi" ne dair olan yazılar incelenerek gazetenin konuya yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1. "Girit Meselesi"nin Ortaya Çıkışı

Girit, Osmanlı hâkimiyeti altında Kandiye, Hanya, Resmo sancaklarından oluşan merkezi Kandiye olmak üzere imtiyazlı bir eyalet haline getirilmiştir. Adada can, namus ve mal emniyeti sağlandığı gibi, şahsi mülklere de dokunulmamıştır. Burada yaşayan yerli halk, imparatorlukta yaşayan diğer vatandaşların sahip olduğu haklara sahip olmuştur. Genelini Rumların oluşturduğu bu yerli halk, herhangi bir alanda bir baskıya da maruz kalmamıştır.²⁷ Adadaki Osmanlı hâkimiyeti adaya bir buçuk asır sürecek olan barış dönemini getirmiştir. Fakat bu barış ve huzur dönemi çok uzun sürmemiştir.

Rus tahriki, Fransız İhtilali ile uyandırılan milliyetçilik fikri, bunlara ilaveten Osmanlı Devleti'nin günden güne bozulan ve zayıflayan iç idaresi, Hıristiyan tebaası arasında baş gösteren ayrılma arzusu ve nihayet böyle bir cereyanı gerçekleştirmek için kurulan Filiki Eteryaya²⁸ cemiyetinin faaliyetleri neticesinde

²⁶ Fikret Adanır'ın da ifade ettiği gibi, XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı egemenliğine karşı herhangi bir kalkışma Avrupa devletlerinin müdahalesine neden olmak için yeterlidir. Bkz. Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, (Çev. İhsan Çatay), İstanbul 1996, s. 150.

²⁷ Tahmisci-zâde Mehmed Mâcid, *Girit Hatıraları*, (Yayına hazırlayanlar: İsmet Miroğlu-İlhan Şahin), İstanbul 1977, s. 30-31.

²⁸ Rusya'da kurulan, Rum diplomatları ile Avrupa devletlerinden seçkin kişilerin de üye olduğu Filiki Eteryaya, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan Rumların bağımsızlığını sağlamak amacıyla gizli çalışmalara başlamıştır. Dernek bu çalışmalarını daha geniş alanlara kaydırabilmek için her türlü araçtan yararlanmış, maddi ve siyasi açıdan güçlü olan kişileri üye olarak kaydetmiştir. Yunanistan'ın bağımsızlık mücadelesinin fiili olarak başlamasından önce bu örgütün birçok şubesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde kurulmuştur. Bkz. Süleyman Tevfik-Abdullah Zühüdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan*

Giritli Rumlar, bundan sonraki dönemlerde fırsat buldukça isyana yönelmişlerdir.

XIX. yüzyılda, Girit meselesi dâhilinde yaşanan olaylar silsilesi (1866, 1878, 1896, 1897, 1898 olayları) karşısında Müslümanların Girit'teki huzurlu yaşamları bozulmuş ve zor şartlar altında yaşamak durumunda kalmışlardır. Son dönemde yaşanan bu olaylara kadar birlikte yaşayan, birbiri ile alışveriş eden, huzurlu bir şekilde komşuluklarını sürdüren insanlar, artık birbirlerine düşman gözülle bakmaya başlamışlardır.

Girit'te yaşanan olaylar silsilesi, toplum huzurunun bozulması ve bütün bunlara mevcut idarenin çözüm bulamaması neticesinde Fransa'nın önerdiği ve İngiltere'nin desteklediği şekilde Girit muhtariyet idaresi esasları belirlenmiş ve Osmanlı hükümeti ile Avrupalı devletler arasında 18 Aralık 1897'de Muhtariyet İdaresi kabul edilmiştir.²⁹ Adanın kontrolünü İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya devletleri üstlenmişlerdir. Muhtariyet idaresi ile birlikte adaya Hristiyan vali atanması da kararlaştırılmıştır. Nitekim bu doğrultuda 1898 yılı Kasım ayında Yunan Prensi George adaya yüksek komiser olarak atanacaktır.³⁰

1898 yılında Kandiye'de büyük çapta olaylar çıkmış ve olaylar esnasında onlarca kişi öldürülmüştür.³¹ Bu son Kandiye olayları, Osmanlı askerinin Girit'ten çıkarılması için yeterli bir sebep olarak görülmeye başlanmıştır. Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'ne 4 Ekim 1898 tarihinde verdiği ültimatonda, adadaki Osmanlı askerî varlığının tam muhtariyet esasıyla bağdaşmadığını ve halk üzerinde tahrik sebebi olduğunu, Os-

Muharebesi 1314, İstanbul 1315, s. 69-70.

²⁹ A. Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Ankara 2000, s. 197. Doğu Akdeniz'de kolonyal ve emperyal çıkarları çakışan büyük devletler, özerk bir hükümetin kendi çıkarlarına çok az zarar vereceğini düşünmüş ve bu nedenle muhtariyet idaresinin kurulmasını istemişlerdir. Yani emperyal güçlerin aralarındaki Doğu Akdeniz'deki çıkarlarıyla ilgili rekabet, adaya muhtariyet idaresinin önerilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bkz. Pınar Şenuşık, *Girit: Siyaset ve İsyan (1895-1898)*, İstanbul 2014, s. 227.

³⁰ Cemal Tukin, "Girit Maddesi", *DİA.*, Cilt: XIV, İstanbul 1996, s. 91.

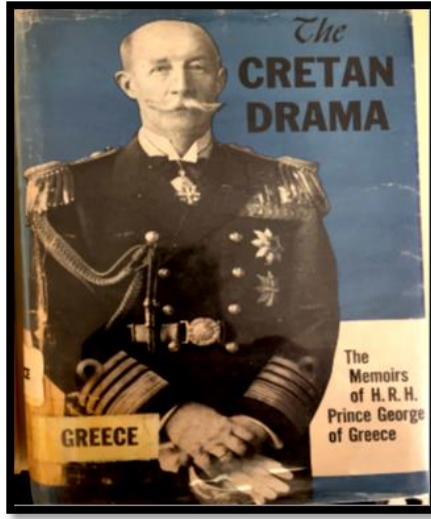
³¹ A. Nükhet Adıyeke-Nuri Adıyeke, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Ankara 2002, s. 35-36.

manlı askerlerinin bir ay içinde adayı tahliye etmesi gerektiğini ve Girit'teki Müslümanlar ile Osmanlı hâkimiyetini kendilerinin koruyacağını bildirmişlerdir. Nitekim Osmanlı Devleti, büyük devletlerin baskılarına daha fazla karşı gelemeyerek 1898 yılı Kasım ayından itibaren adadaki askerlerini çekmek zorunda kalmıştır. Sadece Hanya'da Osmanlı sancağını korumakla görevli küçük bir müfreze bırakılmıştır. Böylece adadaki Osmanlı hâkimiyeti fiilen son bulmuştur.³²

Avrupa devletlerini temsil eden 4 bakan, 26 Kasım 1898'de Atina'da bir araya gelmiş ve Yunan Kralı'nın oğlu Prens George'nin Girit'e yüksek komiser olarak atanmasına karar verildiğini bildirmiştir. Prens George, adanın huzura kavuşması ve düzenli bir yönetim kurulması için üç yıl geçici olarak görev yapacaktır. Padişahın yüksek hâkimiyetini tanıyacak ve dört büyük devlet tarafından Sultan'a garanti edilen Türk bayrağının korunması için de adımlar atacaktır. Kişi ve mülkiyet haklarının eşit derecede korunmasına ve dini özgürlüğün sağlanmasına çalışacaktır. Emre itaat eden bir jandarma veya yerel güvenlik örgütünü sağlamaya devam edecektir. Avrupa devletleri de koruma güçleri olarak adada yer alacaklardır.³³

³² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, Cilt: VIII, Ankara 2011, s. 124-125. Avrupa devletlerinin Yunan uyuşgunundan bir kişiyi valilik makamına getirmeleri ve Osmanlı Devleti'nin askerlerini adadan tahliye zorlamaları, adadaki olaylarda başlıca aktörler haline geldiklerini açıkça göstermektedir. Bu durum, adanın Yunanistan tarafından ilhakıyla sonuçlanmasına neden olmuştur. Bkz. P. Şenışık, *a.g.e.*, s. 264.

³³ *The Cretan Drama: The Life and Memoirs of Prince George of Greece, High Commissioner in Crete (1898-1906)*, (Edit. A. A. Pallis), New York: R. Speller 1963, s. 17-18; Ada dört koruyucu güç tarafından "beş alana" bölünmüştür. Adanın en doğusundaki Laşid-Sitia semti Fransızlar tarafından, Kandiye bölgesi İngilizler tarafından, Resmo bölgesi Ruslar tarafından ve Sfakia-Apokorona bölgesi İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Son olarak, başkent Hanya ve civarı, dört Avrupa devletinin tümü tarafından işgal edilmiş ve uluslararası bölge olarak anılmıştır. Bkz. *The Cretan Drama: The Life and Memoirs of Prince George of Greece*, 1963, s. 21; Theocharis E. Detorakis, *History of Crete*, (Çev. John C. Davis), Iraklio-Crete 2015, s. 390.

Resim 1: Prens George³⁴

Prens George, 3 yıllık süreyle Girit'e yüksek komiser olarak atandıktan sonra 9 Aralık 1898'de, saat 9'da Suda Körfezi'ne ulaşmıştır. Saat 10'da büyük güçlerin amiralleri kendisini limanda karşılamışlardır. Bu amiraller, Pottier (Fransa), Sir Gerard Noel (İngiltere), Skridloff (Rusya) ve Betollo (İtalya)'dur. Daha sonra kıdemli subay olan Fransız amiral ile Hanya'ya devam etmiştir. Buraya ulaştıklarında önce kiliseye uğramışlar, sonra da Hanya'daki hükümet binasına geçmişlerdir.³⁵ Hanya idari binasının balkonundan bir konuşma yapan Prens George, insanların bir arada, barış içerisinde yaşamaları için yasalara itaat etmeleri gerektiğini vurgulamış ve Girit Devleti'nin artık bir gerçek olduğunu ilan etmiştir.³⁶

Prens George'nin adaya gelmesinden sonra Girit Genel Meclisi toplanmış ve 9 Ocak 1899'da seçim yapılacağı ilan edil-

³⁴ Prens George'nin hatıratının kapak sayfasında yer alan resmidir. Bkz. *The Cretan Drama: The Life and Memoirs of Prince George of Greece*, 1963.

³⁵ *The Cretan Drama: The Life and Memoirs of Prince George of Greece*, s. 20; T. E. Detorakis, a.g.e., s. 389.

³⁶ Georgios Panaqiotakis, *Crete A History in Pictures Kreta, Geschichte in Bildern, Crete Histoire Images*, Heraklion 1993, s. LXXIV; Chrysoula Tzobanaki, *Marine Trilogy of Khandax: The Port, the Shipyards, the Fortress on the Sea (Koules)*, Heraklion 1998, s. 80.

miştir. Nitekim 24 Ocak 1899'da yapılan seçim neticesinde adanın nüfus oranına göre 138 Hıristiyan ve 50 Müslüman milletvekili seçilmiştir. Seçimden sonra meclis içinden seçilen ve 12 Hıristiyan, 4 Müslüman olmak üzere 16 üyeden oluşan komisyon, anayasa hazırlıklarına başlamıştır.³⁷ Nihayetinde hazırlanan 114 maddelik *Girit Kanun-ı Esasisi*³⁸, Girit Meclisi'nde kabul edildikten ve Avrupa devletlerince de uygun görüldükten sonra 19 Nisan 1899'da uygulamaya konulmuştur.³⁹

Önce Osmanlı kuvvetlerinin adadan çekilmesi, ardından anayasanın ilan edilmesi ile birlikte hedeflerine yaklaştıklarına inanan milliyetçi Rumlar, 1901'de tekrar isyan hareketine yönelmişlerdir. Bu hareketlenme, Venizelos ile Prens George arasındaki anlaşmazlığın da etkisi ile 1905'te büyük bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Adada idari anlamda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bu süreçte bütün çabalarına rağmen Yunanistan'a ilhakı gerçekleştiremeyen Prens George ise, 1906'da görevinden istifa etmiştir. Avrupa devletleri yeni vali seçimini Yunanistan'a bırakmışlardır. Nitekim aynı yılın Ekim ayında Yunan hükümeti, eski bakanlardan Zaimis'i adaya vali olarak atamıştır. Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti, Zaimis'in atanmasını tanımayarak protesto etmiştir.⁴⁰

Girit'te idareyi sağlayan Avrupa devletleri ise, 1908'de adadan çekilme kararı almışlardır.⁴¹ Avrupa devletlerinin Girit'ten askerlerini çekmesinin kesinleşmesi Rumlar arasında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Venizelos bir makalesinde şu sözleriyle Girit'in işgalden kurtuluşunu kutlamıştır:

³⁷ T. E. Detorakis, *a.g.e.*, s. 390.

³⁸ Kanun-u Esasi'nin maddeleri için bkz. *Girit Kanun-ı Esasisi*, Hanya 1899; A. N. Adıyeke, *a.g.e.*, s. 212-213.

³⁹ A. Adıyeke-N. Adıyeke, *a.g.e.*, s. 27; İlk anayasal Girit Hükümeti'nin bakanları: Venizelos (Adalet), Koundouros (İçişleri), C. Founmis (Maliye ve Ziraat), Yiamalakis (Eğitim ve Dini Konular) ve Müslüman Yanitsarakis (Jandarma ve Polis). Bkz. *The Cretan Drama: The Life and Memoirs of Prince George of Greece*, s. 46.

⁴⁰ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821-1922)*, Ankara 1988, s. 45; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s. 373.

⁴¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: I, Kısım: I, Ankara 1991, s. 239.

Yedi asırdan beri Girit ilk kez dün yabancı askerlerin postalları altında ezilmiyordu. Aslında Avrupa askerleri gerçek anlamda Girit'i işgal etmiş sayılmazlardı. Ama özgürlük açısından bu hoş bir durum değildi. Yabancı askerleradada kaldıkları süre içinde kendi egemenliklerini adada hissettirdiler. Askeri işgal büyük devletlerin egemenliğini de beraberinde getirdi ve Girit halkının egemenliğini üstlendi"⁴²

Avrupa devletlerinin çekilmesiyle birlikte adada, Müslüman halkı ve Osmanlı sancağını korumak amacıyla her devletten 250'şer asker kalmıştır.⁴³

2.2. Köylü Gazetesi'nin Girit'te Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olaylara Bakışı

Köylü gazetesinin 27 Mayıs 1909 tarihli sayısında, Girit'te asker bulunduran Avrupalı devletlerin son askerlerini de Haziran ayında çekmek istedikleri aktarılmıştır. Hatta ilgili devletlerin bu konuda Osmanlı ve Yunan hükümetleriyle fikir telakkinde bulunmak niyetinde olduğu haber alınmıştır. Bu aşamada, adanın istikbalinin ne olacağını sorgulayan gazete, *insana şifa veren bir şey öğrenilemediğini* okuyucuları ile paylaşmıştır.⁴⁴

Gazetenin aynı sayısında, 31 Mart Vakası'nın⁴⁵ yarattığı etkiye değinilerek bu vakanın memleketi temelinden sarstığı, Osmanlı yüreklerini nefretle, hiddetle kabarttığı için bu mühim meseleyi (Girit meselesini) düşünecek akıl ve fikrin kalmadığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan, Osmanlı yüreğinin bir parçası olan bu güzel adanın siyasilerce çoktan vatan haritasından çıkartıldığı öne sürülmüştür. Diğer taraftan vatan sahibi olan Osmanlı halkının, adayı hiçbir zaman kendilerinden ayırmayacakları ve ayrılmasına razı olmayacakları⁴⁶ vurgulanmıştır.

*Köylü'*nün 5 Eylül 1909 tarihli sayısında, vaatlerini yerine

⁴² A. N. Adıyeke, *a.g.e.*, s. 225.

⁴³ Y. H. Bayur, *a.g.e.*, s. 329.

⁴⁴ "Girit Hakkında", *Köylü*, Sayı: 224, 14 Mayıs 1325/27 Mayıs 1909.

⁴⁵ Bilgi için bkz. Ahmet Turan Alkan, "Ordu-Siyaset İlişkinin Tarihine Bir Derkenar: 31 Mart Vak'ası ve Sonuçları", *Osmanlı*, Cilt: II, Ankara 1999, s. 420-429.

⁴⁶ "Girit Hakkında", *Köylü*, Sayı: 224, 14 Mayıs 1325/27 Mayıs 1909.

getirmek fikriyle askerlerini Girit'ten çeken Avrupalı devletlerin, Giritli Rumların şımarık, arsız, olduklarını bildikleri için adayı kendi haline bıraktıkları ileri sürülmüştür. Adadaki Müslümanlara karşı Hıristiyan Giritlilerin yaptıkları zulümlere, hakaretlere göz yumdukları, öteye beriye çektikleri Yunan bayraklarını önemsemedikleri belirtilmiştir. Fakat kısa bir süre sonra Osmanlı halkının vatanını, ulusunu koruma çabası ve erdemi, yüksek bağlılık duygusu ortaya çıkmıştır. Osmanlı halkının vatanperver hareketleri, her yerden işitilen kahramanca sesleri Girit'i himayelerine almış olan dört devleti haylice düşündürmüş ve güç bir duruma sokmuştur. Her tarafta mitingler düzenlenmiş, Osmanlı halkının, vatanın bir parçasının muhafazası uğrunda ölmek istediği anlaşılmıştır. Avrupalılar nazarında ölmüş, her türlü hakkını aramaktan aciz kalmış zannedilen Osmanlı halkı, koruyuculuğunu, bağlılığını, gayretlerini ortaya koymuş ve Avrupalıları hayrette bırakmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde de Avrupalıların fikri değişmiştir. Girit'in asi Rumlarını terbiye için tekrar Girit'e asker çıkarmışlar ve Yunan bandıralarını zorla aşağı indirmişlerdir. Adadaki Osmanlı hukukunun muhafazasına el birliği ile yardım etmeye başlamışlardır.⁴⁷

Girit, Osmanlı hükümeti namına olmak üzere içinde bulunan büyük devletler tarafından idare edilecektir. Şayet o devletler askerlerini çekecek olurlar ise yine Osmanlı hükümeti namına olmak üzere başlı başına idare olunacaktır. *Köylü* gazetesinin deyimiyile; "....ecdadımızın kanı ile yoğrulmuş ve yüz binlerce vatandaşlarımıza mezar ve mesken olmuş olan o mukaddes topraklar, yine Osmanlı bayrağı altında yaşayacaktır."⁴⁸

Gazetenin 31 Ağustos 1909 tarihli sayısında, yabancı bir diplomatın ifadelerinden hareketle, Babıâli'nin vakit geçirmek sizin adanın bir yola koyulmasını istediği belirtilmiştir. Bunun

⁴⁷ *Köylü*, Sayı: 309, 23 Ağustos 1325/5 Eylül 1909. Nitekim *Köylü*'nün başka bir sayısında, "Girit'te Osmanlı hukukunun muhafazasını dört devlet üzerlerine almıştır." şeklinde bir ibareye yer verilmiştir. Bkz. "Girit İşleri", *Köylü*, Sayı: 307, 20 Ağustos 1325/2 Eylül 1909.

⁴⁸ "Girit Hakkında", *Köylü*, Sayı: 224, 14 Mayıs 1325/27 Mayıs 1909.

için de Avrupa hükümetlerinin birbiriyle görüşmekte olduğu, müzakereler ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca, dört büyük devletin Osmanlı'nın ada üzerindeki hakkını asla unutmadıkları gibi bundan böyle de unutmayacakları vurgulanmıştır.⁴⁹

Diğer taraftan Girit meselesi; "son 15-20 gündür gittikçe hızlanan bir süratle Osmanlıların yüreğini heyecana, Yunanlıların başını telaşa, Avrupa'yı ruh sıkıntısına uğratan, henüz hiçbir taraftan aydınlık vermeyen, hâlâ karanlık"⁵⁰ bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Girit meselesini bu halde bırakan neden olarak da, Avrupa devletlerinin birbirleriyle olan yarışları, birbirlerinden çekinmeleri⁵¹ gösterilmiştir.

Köylü gazetesine göre, Avrupa'nın politika terazisinin bir gözünde Alman, Avusturya ve İtalya ittifakı, diğer gözünde Rus, Fransız devletleri ile İngiltere itilafı yer almaktadır. Her iki taraf da birbirinin gözünü boyamaya, birbirini övmeye çalışmaktadır. Ne o taraf ne bu taraf doğru, kati bir yol tayin edilememektedir. Nitekim her bir devletin tavrı şu şekilde ortaya konulmuştur:

Almanya hiç renk vermez yahut bin türlü renk gösterir de yine ele avuca sığmaz. Mesela telgraf havadislerinin bildirdiği vecihle imparator Yunan sefirine ümitli sözlerle kuvvet verirken Alman başvekili de Osmanlıların menfaatine kelâm eder. Yine neticede Almanya bi-taraf görünür.

İngiltere'ye gelince şöyle olmaz, böyle olmaz, öteki türlü hiç olmaz.. Osmanlı'nın gönlünü almalıdır; yok Yunan ihtiyatlı davranmalıdır gibi esasen hiçbir mana ifade etmeyen sözlerle miş, etmiş, olsa, bulsa kabilinden lakırdılardan ibarettir.

Fransızlar da aynı Fransızlık'ta. İtalya'nın ihtirazı, çekinmesi daha açık... Bir kere Girit işine başlamak için ortaya atılıyor, sonra olanca kuvvetiyle geriye çekiliyor.

Hülasa hiçbir devlet açıktan beyân-ı fikre cesaret edemiyor, bu-

⁴⁹ "Girit İçin", Köylü, Sayı: 305, 18 Ağustos 1325/31 Ağustos 1909.

⁵⁰ "Girit'e Dair", Köylü, Sayı: 236, 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909.

⁵¹ "Girit'e Dair", Köylü, Sayı: 236, 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909.

nun da sebebi Almanya'nın bu tarz hareketi ile bir şey takip ediyor, evde daima İngiltere'nin nüfuzunu kırmak, onu hangi tarafa meyil etmiş görürse aksi cihetini iltizam eylemek... Hülâsa dayısını ipten atlatmak.⁵²

Köylü'nün, 17 Haziran 1909 tarihli sayısında ise; "Girit..! Yine Girit..!" başlığı yer almıştır. Yazının başında; "yeryüzünde Girit kadar zavallı bir ada, Girit tarihi kadar karışık bir tarih, Girit toprağı kadar kanlı bir toprak, Girit şühedası kadar sayısız şehit, Girit İslamları kadar her şeyden mahrum, kimsesiz, himayesiz bir ahali bilebilir misiniz?"⁵³ şeklinde bir sitem, yakarış vardır. Devamında ise; "...bütün Giritliler doğduğu dünyayı anladığı günden itibaren Girit sözünü duyuyor. Girit meselesinin yakında neticeleneceğini işitiyor, okuyor, haber alıyor.Fakat ne o yakın geldi, ne de Girit meselesi neticelendi."⁵⁴denilmiş ve çaresiz bekleyişin acı tablosu ortaya konulmuştur.

Gazetenin aynı tarihli sayısında, Girit meselesinin nasıl başladığı tarihsel olarak da ortaya konulmuştur. Aynı zamanda hangi devletlerin hâkimiyet kurdukları da kronolojik olarak izah edilmiştir. Bu sürece dair gazetede ki anlatım özetle şu şekildedir:

Minosadında bir hükümdarın idaresi altında müstakil olarak adil bir hükümet teşkil edilmiştir. Bu hükümdar, Yunanlılarla pek çok defa muhabere etmiş, galip gelmiş ve Yunanlıları haraca bağlamıştır. Bir müddet sonra Minos ailesi mahvolmuş ve Girit Yunanlıların eline geçmiştir. Bir süre sonra Romalılara geçen Girit, daha sonra tekrar Yunanlılara ve en nihayetinde pek çok devirler geçtikten, birçok efendi değiştirdikten sonra Venediklilere kismet olmuştur. 1055'de başlayıp 1080'de biten ve pek çok Osmanlı askerinin şehitliği ile neticelenmiş 25 senelik bir muhabereden sonra da Osmanlılara nasip olmuştur. Ve o zamandan beri bu son efendisini muhafaza etmiştir. Bugün ise bazı Girit Rumları (pek çok Girit Rumları Yunanistan'ı istemiyorlar. Türkiye'ye sadık kalmak-

⁵² "Girit'e Dair", *Köylü*, Sayı: 236, 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909.

⁵³ "Girit..! Yine Girit..!", *Köylü*, Sayı: 242, 4 Haziran 1325/17 Haziran 1909.

⁵⁴ "Girit..! Yine Girit..!", *Köylü*, Sayı: 242, 4 Haziran 1325/17 Haziran 1909.

tadır) Yunanlılar tarafından gördükleri teşvik ve muavenet-i nakdiyeye kapılarak arada bir Girit dağlarına iltica etmekten ve bu suretle daima bir karışıklık, isyan ve neticesi kan dökmekten geri kalmamışlar ve hiçbir hakları olmadığı halde Girit'i yine bizden ayırmış, eski hatıramızdan istifade etmiş olan Yunanistan'a ilhak ve ilave etmek teşebbüsünde bulunmuşlardır. Tabii biz evvel ve ahir buna razı olmadığımızdan Girit meselesi baş göstermiş, Avrupa'nın müdahalesine sebebiyet vermiş ve bugünkü şekil ve hali almıştır.⁵⁵

Gelinen bu noktada *Girit meselesi, fevkalade nazik, nazik olduğu kadar da mühim* olarak görülmüştür. Bunun devamında ise şu ifadelere yer verilmiştir:

Eğer eski halde, eski idarede olsalar yalnız Girit değil Makedonya, Trablusgarp ve daha pek çok kıtalar da elden gidecek ve hiçbir haber olmayacaktı. Avrupa o dalmış olduğumuz derin uykudan istifade ile bizi parçalayacak ve mahvedecekti. Hatta bunun için de Reval Görüşmesi yapılmıştı. Hâlbuki bugün hamdolsun o halde bulunmuyoruz. Ama! Bilmem neden Avrupa bizi hakiki ve bi- taraf bir gözle görmek istemiyor, bugün açıktan açığa Giritlilerin âmalını ileri götürmeğe cesaret etmiyor ise de onların da kalbini kırmak istemiyor. Bir avuç Giritlileri müteessir etmemek için ötede 30 milyon Osmanlının kalbini parçalamaktan, onları ağlatmak, düşündürmek, üzmetten geri kalmıyor. Giritliler hangi hakk-ı meşruaya tabien Yunanistan'a iltihak etmek istiyorlar. Yunanistan, hangi galibiyete, ne gibi bir fedakârlığa karşı Girit'i ilhak etmek istiyor. Bugün hangi vicdanlı adam bunu kabul edebilir. Giritliler Rum ise Yunanlı değildir. Tarih apaçık gösteriyor ki bir melez, her cins ile karışık bir kabiledir. Yunanistan'ın bizim ile ettiği muharebenin sebebi Girit ise de muharebede galip değil mağlup gelmiştir. Avrupa bunları göz önüne getirmeli, mağluba hediye, mükâfat değil, ders, nasihat verilir. İşi sürüncemede bırakmak Avrupa'nın işine gelirse de bizim hiç işimize gelmiyor.⁵⁶

Köylü gazetesine göre, Osmanlıları harap eden, müteessir

⁵⁵ "Girit..! Yine Girit..!", *Köylü*, Sayı: 242, 4 Haziran 1325/17 Haziran 1909.

⁵⁶ "Girit..! Yine Girit..!", *Köylü*, Sayı: 242, 4 Haziran 1325/17 Haziran 1909.

kılan şey, Girit meselesinin sürüncemede bırakılmasıdır. Mesele-
nin üstesinden gelmek için dirayetli ve cesur olmak gerektiği-
ne vurgu yapan gazete; “*Bu yolda hakkınız yok derler ise biz ken-
dimiz arayacağız. Yunan kadar bir avuç toprak adam bu mesele için
muharebe hazırlığında bulunur da biz bulunamaz mıyız? Osmanlı
milleti, Osmanlılar o kadar mı hakirdir. Yoksa kan dökmek için
Avrupa daima bizi ezmek, ezdirmek mi isteyecektir? Zannedersen
çıkacak bir can, bir saat evvel çıkmalıdır. Hakir, zelil, sefil yaşamaktan
ise niçin ulu, şanlı alınımız açık olarak ölmeyelim.*”⁵⁷ şeklindeki ifa-
delerle bu yolda her şeyin göze alındığını bir kez daha ortaya
koymuştur.

Girit’te yaşanan olaylar esnasında Osmanlı hükümetinin
beklenen sert dili kullanamaması ve sergilediği pasif tutuma
karşı kamuoyunun başvurduğu en önemli silah boykot hareketi
olmuştur. Anadolu’da, hem Rum mallarına hem de Rum turist-
lerine karşı bir boykot uygulanmıştır.⁵⁸ Bu boykot uygulanması
ile ilgili *Köylü* gazetesinin 29 Ağustos 1909 tarihli sayısında,
Bayındır kazası Çırpı Köyü ihtiyar heyeti tarafından gönderilen
bir mektup yayımlanmıştır. Bu mektupta ihtiyar heyeti, *dedele-
rinin, babalarının kanlarıyla yoğrulmuş, bir avuç toprağı gözlerinden
kıymetli olan Girit adasına el uzatan Yunanlılara karşı boykotaj ilan
edildiğini, Yunanlılarla her türlü münasebetin kesildiğini* ifade et-
miştir. Fakat tiryakisi oldukları tütünün başbayisinin Yunanlı
Dimitri Catu(o)ri adlı bir kimsenin elinde olduğunu, bu kişiden
tütün almaya vicdanlarının el vermediğini ve bu konuda sıkıntı
çektiklerini belirtmiştir. Bunu düzeltmek adına Bayındır Reji

⁵⁷ “Girit..! Yine Girit..!”, *Köylü*, Sayı: 242, 4 Haziran 1325/17 Haziran 1909.

⁵⁸ Osmanlı toplumu, Yunanistan’a karşı ciddi bir boykot hareketi gerçekleştiri-
miştir. 1909 yılında Yunanistan’ın Girit’i işgali ile başlayan ve 1909-1911 yılları
arasında devam eden boykotun temel uygulaması Girit meselesi çözülene
kadar Rum mallarını satın almamak ve Rum mağazalarından alışveriş etmemek
şeklinde kendini göstermiştir. 1909 Ağustos’unda başlayan hareket kısa bir süre
içinde sona ermişse de, Girit Meclisi’nin Yunanistan’la birleşme kararı alması
üzerine 1910’da yeniden başlamıştır. Rumlara karşı uygulanan boykot hakkın-
da detaylı bilgi için bkz. Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-
1914*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2009; Rıza Karagöz, “Osmanlı
Devleti’nde Yunan Mallarına Karşı Uygulanan Ticari Boykot (1910)”, *Türk
Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:8, 2003, İstanbul, ss. 45-74.

memuruna müracaat edilmiş ve tütün depozitosunun alınıp başka bir münasibine verilmesi rica edilmiştir. Fakat ilgili memurdan; *"tütün Osmanlı malıdır, boykot olmaz. Ödemişteki müdür böyle söyledi. Şimdi reji nezaretine yazdım, ne cevap gelirse size bir şey söylerim."* cevabı alınmıştır. Bununla ilgili olarak ihtiyar heyeti; *"bugüne kadar nezaretten bir hayır gelmedi. İşte tütün yüzünden sıkıntımız çoktur. Tiryaki olduğumuzdan tütünsüz yapamayız. Bilmem kaçak mı içelim yoksa her vakit Bayındır Tire'den tütün getirmek zahmetine mi katlanalım."*⁵⁹ demiştir. Neticede Çırpı Köyü ihtiyar heyeti, her ne kadar yapmış oldukları fedakârlığa idari birimler nezdinde karşılık bulamasa da Girit'teki vatandaşlarına destek olmaya çalışmış ve bu konuda geri adım atmamıştır.⁶⁰

Girit'teki Müslümanlar için Yunanlılara karşı tepkisini ortaya koyan vatandaşlar olduğu kadar boykotajı önemsemeyip Yunanlılarla ilişkilerini sürdürenler de olmuştur. Köylü'nün 1 Eylül 1909 tarihli sayısında belirtildiğine göre, Vatan-ı mukaddesin bir parçası olan Girit'i ele geçirmek fikrinde bulunan Yunanlılara karşı boykotaj ilan edildiği halde buna ehemmiyet göstermeyip Yunanlılarla münasebette bulunanlar vardır. Birçok defa ihtarda bulunulduğu halde bu kimselerin hareketlerine devam ettikleri görülmüştür. Bunlara; *"Ey Osmanlılık perdesi altında görünüp de paralarını Yunanlılara vermeye devam eden ve yapılan uyarıları kabul etmeyen reziller, artık şu zamana kadar yapmış olduğunuz hamiyetsizliğe bir netice veriniz."*⁶¹ şeklinde uyarıda bulunulmuştur.

Köylü'nün 12 Ağustos 1909 tarihli sayısında ise *"Giritlilerin Beyannamesi"* başlıklı bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda, Girit adasında Osmanlı hâkimiyetinin muhafaza edilmesi için Giritli

⁵⁹ Köylü, Sayı: 303, 16 Ağustos 1325/29 Ağustos 1909.

⁶⁰ Köylü gazetesinin 31 Ağustos 1909 tarihli sayısında ise, Trakya'da Yunanlılara karşı boykotaj yapıldığından dolayı Giritli Rumların da oradaki İslamlara karşı boykotaj ilan ettiği, Girit hükümetinin de bunun önünü almak için şiddetli emirler verdiği belirtilmektedir. Bkz. "Girit için", Köylü, Sayı: 305, 18 Ağustos 1325/31 Ağustos 1909.

⁶¹ Köylü, Sayı: 306, 19 Ağustos 1325/1 Eylül 1909.

Rumların, teşebbüste bulunmak üzere Avrupa payitahtlarına gitmekte oldukları bildirilmiştir. Beyannamenin içeriğinde belirtilen hususlar ise özetle şu şekildedir:

Biz Yunanistan'ı severiz. Çünkü bizimle karbiyet-i milliyesi vardır. Çünkü o koca adanın her tarafında Rumca işitiyoruz. Fakat şimdiye kadar Türkiye idaresinde olduğumuz gibi Giritli kalmak isteriz. Ve bu sıfattan mahrumiyete karşı protesto ederiz. Ve şimdiye kadar cari olan usul ve ahkâmın muhafaza edilmesini isteriz. Biz Girit'in Yunanistan olmasını arzu etmeyiz. Biz ve ecdadımız Osmanlı idaresinde pek büyük refah ve saadet bulduk. Terakki edebiliyorduk. Her sene biraz tasarruf edebilirdik. Çünkü rüsum ve tekâlif (vergiler) pek hafif olduğu gibi hiçbir haber ve şiddete de maruz değildik. Hiçbir müşkülata duçar olmaksızın lisanımız olan Rumca da tekml ediyorduk. Hatta vatandaşlarımız İslamlar bile bilâ istisna Rumca tekellüm ve isti'mal ediyorlar.

Hülasa bundan büyük serbesti tahmin bile edilemez. Hâlbuki Yunanistan'da ahval ve münasebatın ne kadar elim olduğunu görüyoruz. Zira ahali ihtiyacat-ı yevmiyelerini def için me'külat ve meşrubatı ve saireyi Girit'ten kaçırmaya mecbur oluyorlar. Her şeyde rüsüm ve tekâlif (vergiler) o kadar ağırdır ki ticaretle meşgul sıradan fakat namuskâr bir âdem, Yunanistan'da namuskârane hayatna devam etmeye muvaffak olamaz.⁶²

Bu beyanname, Giritli Rumların Osmanlı Devleti idaresinden duydukları memnuniyeti göstermesi açısından çok önemlidir. Adada, ekonomik anlamda bir rahatlığın olduğu, konuşulan dil konusunda bir zorlamanın olmadığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hatta buradaki serbestliğin Yunanistan'da bulunamayacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Yunanistan'ın, Rumların rahatsız oldukları yönündeki iddialarının doğru olmadığı somut bir şekilde görülmektedir. Hatta Rumlar, Girit'in Yunanistan tarafından işgal edilmesiyle birlikte ailelerinin sefalete düşeceğine inanmaktadırlar. Buna engel olmak için de Avrupalı devletlere müracaat edeceklerini ve bu oyuna artık son

⁶² "Giritlilerin Beyannamesi", *Köylü*, Sayı: 689, 30 Temmuz 1325/12 Ağustos 1909.

verilmesini rica edeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca ada ahali-sinden sadece yüzde beşinin ilhak arzusunda olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁶³

Yunanistan'ın Girit'i ilhak etme girişimleri, hem bazı basın organlarıncı hem de Osmanlı halkınca kabul edilmemiştir. Nitekim Girit İcra Komitesi, 5 Ekim 1908'de Yunanistan'a katıldığı ilân ettiğinde⁶⁴, bu durum Osmanlı Hükümeti tarafında protesto edilirken kamuoyunun tepkisi ise "Ya Girit Ya Ölüm" şeklinde olmuştur.⁶⁵ Müslümanlar aleyhine köylerde işlenmekte olan cinayetler, son dönemde, şehirlerde de açıkça işlenmeye başlamıştır. Bu durum Müslümanlar için esef verici bir hal almıştır. Öyle ki evlerinden çıkacakları zaman bir daha geri dönemeklerinden emin olamadıkları için çoluk çocuklarıyla vedalaşmışlardır. Bu durumla ilgili Hanya'dan gönderilen bir mektupta, "artık biz bî-çâre Girit Müslümanlarının kurbanlık koyundan farkı kalmadı"⁶⁶ şeklinde serzenişte bulunulmuştur.

Rum asilerinin karşısında her türlü zulme, sıkıntıya katlanarak aç kalmış olan Müslümanlara karşı duyarsız kalınmaması, yardım eli uzatılması yönünde *Köylü* gazetesi çağrıda bulunmuştur. İlgili sayıda şu ifadelere yer verilmiştir;

Katliam korkusuyla gece gündüz silaha sarılarak uykusuz, duraksız namus-ı vatanı müdafaaya çalışan o kahraman kardeşlerimize yardım edelim. Alçaklıkları henüz hatırlardan silinmeyen ada vahşilerinin canavarca hallerine sine gerek vatanın selametine uğraşan o arslan kardeşlerimize yardım edelim.

Girit Müslümanlarına yardım sağlamak için İzmir'de bazı somut adımlar da atılmıştır. Nitekim şehrin ileri gelen bazı şahısları tarafından bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun İzmir şehrinin merkezinde toplanması, her türlü yardımı kabul

⁶³ "Giritlilerin Beyannamesi", *Köylü*, Sayı: 689, 30 Temmuz 1325/12 Ağustos 1909.

⁶⁴ R. Uçarol, *a.g.e.*, s. 413; A. N. Adıyeye, *a.g.e.*, s. 226.

⁶⁵ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, İstanbul 1972, s. 367; Y. H. Bayur, *a.g.e.*, Cilt: I, Kısım: I, s. 370.

⁶⁶ "Girit'de Müslümanlara Yapılan Mezâlim", *Tanin*, Sayı: 755, 26 Eylül 1326/9 Ekim 1910, s. 2.

etmesi ve verilen yardım ne olursa olsun karşılığında komisyonun onayının yer aldığı birer ilmühaber verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yardım faaliyetine dikkat çeken *Köylü* gazetesi, "İşte şu hayırlı işe biz de koşarak yardım edelim. Dünya ve ahrette mükâfata nail olalım. Allah cümleyi bütün vatanı her türlü felaketten muhafaza buyursun."⁶⁷ şeklinde çağrı ve temennide bulunmuştur.

Her ne kadar ada düzeninin sağlanması, Müslümanların muhafaza edilmesi için mücadele edilmişse de bir muvaffakiyet sağlanamamıştır. 14 Kasım 1913 tarihinde Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan *Atina Antlaşması*⁶⁸ ile her iki ülke, kendi sınırları içinde kalan topraklardaki azınlıkların dinsel ve sosyal haklarını teminat altına almıştır.⁶⁹ 12. madde ile Yunanistan'daki Müslüman azınlığın dini hizmetlerinin İslam cemaatinin seçtiği Şeyhülislam'a bağlı müftüler tarafından yerine getirilmesi ve vakıfların yönetiminin de İslam cemaatine bırakılması kararlaştırılmıştır.⁷⁰ Bu madde gereğince, Girit Müslümanlarının dini hizmetlerinin yerine getirilmesi ve İslam vakıflarının yönetimi görevleri Girit'teki Cemâât-i İslâmiye teşkilatlarına bırakılmıştır.⁷¹

Atina Antlaşması'ndan bir ay sonra, 14 Aralık 1913 günü Yunan Kralı, Girit'te Yunan bayrağını çekmiş ve adanın Yunanistan'a katıldığını tüm dünyaya ilan etmiştir.⁷² Böylece bir zamanlar yüz binlerce can verilerek Osmanlı toprağına katılmış olan ada, Osmanlı Devleti'nden artık kopmuş ve Yunan toprağı haline gelmiştir.⁷³ Girit'in elden çıkışı ile ilgili *Tahmisci-zâde Mehmed Mâcid*, hatıratında şu ifadelere yer vermiştir:

Evet Girit gitti... Bu durum pek acı olmakla beraber, inkâr edile-

⁶⁷ "Yardım Edelim", *Köylü*, Sayı: 310, 24 Ağustos 1325/6 Eylül 1909.

⁶⁸ 16 madde ve eklerden oluşan Atina Antlaşması metni için bkz. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt: I, Ankara 1953, s. 477-488.

⁶⁹ A. Nühket Adıyeke, "Türk Basımında Girit'in Yunanistan'a Katılması", *Fethinden Kaybına Girit*, İstanbul 2006, s. 273.

⁷⁰ Y. H. Bayur, a.g.e., Cilt: II, Kısım: III, s. 245.

⁷¹ A. N. Adıyeke, "Türk Basımında Girit'in Yunanistan'a Katılması", s. 274.

⁷² Metin Hülagü, *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001, s. 273.

⁷³ Bilal N. Şimşir, *Ege Sorunu Belgeler*, Cilt: II, Ankara 1989, s. XXII.

mez bir gerçektir. Evet, bu, bizim için pek korkunç bir felâkettir. Bizler, Girit hakkında, belki bugün için olsun, birtakım ümitler besleyemeyiz. Bugün böyle bir fikir taşımak, büyük bir ihtimalle, boşunadır. Millet, bu adanın elden gitmesiyle kalbinden açılan yara ne kadar kanlı, ne kadar büyük olursa olsun, buna dayanabilecektir.⁷⁴

Kıbrıs'ın ilk Türk gazetecisi olarak bilinen Ahmet Tevfik Efendi, gazetelerinde Girit meselesine de sıkça yer vermiştir. "Girit" başlıklı bir şiirinde Girit'in elden çıkmasını istemeyen Tevfik Efendi, Girit için âdeta ağıt yakmıştır:

Devletin deryâda bir darlamandır Girit
Milletin cism-i siyâsiyyesindecânıdır Girit
Her avuç hâkinde bin hûn-ı şehîdân gizlidir
Kavm-i Türk'ün bir hayât-ı câvidânıdır Girit
Devletin onunladır deryâdamevcüdiyeti
Şühbesiz 'Osmânlı'nınrûh-ı revânıdır Girit
Vermez 'Osmânlı olan bir taşını düşmânlara
Akdeniz içre siyâsetbâsitânıdır Girit
Hûn-ı 'askerden sular tebdil-i renk etmiş idi
Yirmi beş yıllık gazânın bir şânıdır Girit⁷⁵

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin büyük bir mücadele sonucu ele geçirmiş olduğu Girit, idari açıdan problemlili bir yer olmuştur. Özellikle Yunanistan'ın kurulmasından sonra adanın idaresi ve asayişinin temini Osmanlı yönetimi açısından bir kat daha zorlaşmıştır. Osmanlı hükümetleri görünürde ada Rumları ile mücadele ve müzakerede bulunmuşlar ise de esasen bu mücadele ve müzakereler Yunanistan ve onun arkasındaki Avrupa'nın büyük devletleri ile olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, Girit'teki problemlerin hız kazandığı dönemlerde zafiyet ve acziyet içeri-

⁷⁴ Tahmisci-zâde Mehmed Mâcid, *Girit Hatıraları*, s. 53.

⁷⁵ Ahmet Tevfik Efendi, "Girit", *Mîr'ât-ı Zamân*, Sayı: 344, 23 Recep 1327/10 Ağustos 1909.

sinde bulunması, bu devletlere karşı etkili bir mücadele vermesini önlemiştir. Böyle bir durum ise Yunanistan ve Avrupa'nın büyük devletlerinin adaya yönelik politikalarının gerçekleşmesini kolaylaştırmış ve Girit'in elden çıkmasına neden olmuştur.

Girit'in 1908 yılında Yunanistan'a ilhak edilmesi girişimleri esnasında adada yaşayan Müslümanlar, uzun süre Rumların saldırı ve cinayetleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Girit'te yaşanan olaylar ve Müslümanların içinde buldukları durumla ilgili haberler, Meşrutiyet'in ilanı ile basından sansürün kalkmasından itibaren, hemen hemen tüm Anadolu basınında sık sık yer almıştır. Artık bu mesele basında, kamuoyunda ses getirmeye başlamıştır. Bunu ön plana taşıyanlardan biri de İzmir basınından *Köylü* gazetesi olmuştur. Gazetede, Girit meselesinin içinden çıkılmaz bir hal aldığı ortaya konulurken aynı zamanda ada üzerindeki haklardan da kolay kolay vazgeçilmesi üzerinde durulmuştur. *Ecdadın kanı ile yoğrulmuş, yüz binlerce Osmanlı vatandaşına mezar ve mesken olmuş olan o mukaddes toprakların, yine Osmanlı bayrağı altında kalması gerektiği*⁷⁶ her defasında vurgulanmıştır. Adadaki Müslüman halkın durumu, umutlu bekleyişi kamuoyuna duyurulmuştur. Dolayısıyla ada Müslümanlarının sesini dışarıya ulaştırmak gibi önemli bir hizmette bulunulmuştur. Böylece İzmir'den hareketle Osmanlı coğrafyasındaki vatandaşların dikkatinin adaya çekilmesi, boykot uygulamasında olduğu gibi tepkilerini göstererek destek vermesi sağlanmıştır.

Kaynaklar

Gazeteler

"Bir İyi Haber ve Köylüler", *Köylü*, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910.

"Girit'de Müslümanlara Yapılan Mezâlim", *Tanin*, Sayı: 755, 26 Eylül 1326/9 Ekim 1910.

"Girit Hakkında", *Köylü*, Sayı: 224, 14 Mayıs 1325/27 Mayıs 1909.

"Girit İçin", *Köylü*, Sayı: 305, 18 Ağustos 1325/31 Ağustos 1909.

⁷⁶ "Girit Hakkında", *Köylü*, Sayı: 224, 14 Mayıs 1325/27 Mayıs 1909.

"Girit İşleri", *Köylü*, Sayı: 307, 20 Ağustos 1325/2 Eylül 1909.

"Girit..! Yine Girit..!", *Köylü*, Sayı: 242, 4 Haziran 1325/17 Haziran 1909.

"Girit'e Dair", *Köylü*, Sayı: 236, 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909.

"Giritlilerin Beyannamesi", *Köylü*, Sayı: 689, 30 Temmuz 1325/12 Ağustos 1909.

"Köylü'nün Yazıları ve Hizmetini Büyültmesi", *Köylü*, 17 Mayıs 1325/30 Mayıs 1909.

"Millet, Matbuat, Hükümet", *Köylü*, 14 Teşrinisani 1325/27 Kasım 1909.

"Yardım Edelim", *Köylü*, Sayı: 310, 24 Ağustos 1325/6 Eylül 1909.

Ahmet Tevfik Efendi, "Girit", *Mîr'ât-ı Zamân*, Sayı: 344, 23 Recep 1327/10 Ağustos 1909.

Köylü, Sayı: 303, 16 Ağustos 1325/29 Ağustos 1909.

Köylü, Sayı: 306, 19 Ağustos 1325/1 Eylül 1909.

Köylü, Sayı: 309, 23 Ağustos 1325/5 Eylül 1909.

Kitap ve Makaleler

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu*, (Çev. İhsan Çatay), İstanbul 1996.

Adıyeke, A. Nükhet "Türk Basınında Girit'in Yunanistan'a Katılması", *Fethinden Kaybına Girit*, İstanbul 2006, ss. 251-278.

Adıyeke, A. Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Ankara 2000.

Adıyeke, A. Nükhet-Nuri, *Kıbrıs Sorununun Anlaşılmasında Tarihsel Bir Örnek Olarak Girit'in Yunanistan'a Katılması*, Ankara 2002.

Akyüz, Kemal, "Tercüman-ı Ahval", *Türk Ansiklopedisi*, Cilt: XXXI, Ankara 1981.

Alkan, Ahmet Turan, "Ordu-Siyaset İlişkisinin Tarihine Bir Derkenar: 31 Mart Vak'ası ve Sonuçları", *Osmanlı*, Cilt: II, Ankara 1999, s. 420-429.

Arıkan, Zeki, "Dilde Sadeleşme Akımı ve Köylü Gazetesi", *Kebikeç*, Sayı: 4, Ankara 1996, ss. 129-148.

Arıkan, Zeki, "İşgal Dönemi İzmir Basını",

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/isgal-donemi-izmir-basini>, Erişim: 02.05.2018, 14:30.

- Arıkan, Zeki, "Köylü Gazetesi ve İşgal", *Atatürk Yolu*, Sayı: 2, 1988, ss. 187-200.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt: I, Kısım: I, Ankara 1991.
- Chrysoula Tzobanaki, *Marine Trilogy of Khandax: The Port, the Shipyards, the Fortress on the Sea (Koules)*, Heraklion 1998.
- Çakır, Hamza, "Tercümân-ı Ahvâl", *DİA*, Cilt: XXXX, İstanbul 2011, ss. 495-497.
- Çelik, Hüseyin, "Hürriyet", *DİA*, Cilt: XVIII, İstanbul 1998, ss. 505-507.
- Çelik, Hüseyin, "Muhbir Gazetesi", *DİA*, Cilt: XXXI, İstanbul 2006, ss. 32-34.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, İstanbul 1972.
- Detorakis, Theocharis E., *History of Crete*, (Çev. John C. Davis), Iraklio-Crete 2015.
- Ebüzziya, Ziyad, "Ceride-i Havâdis", *DİA*, Cilt: VII, İstanbul 1993, ss. 406-407.
- Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt: I, Ankara 1953.
- Georgios Panaqiotakis, *Crete A History in Pictures Kreta, Geschichte in Bildern, Crete Histoire Images*, Heraklion 1993.
- Güneş, Günver, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXVI, Sayı: 41, Ankara, ss. 21-59.
- Hatipoğlu, M. Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821-1922)*, Ankara 1988.
- Hayta, Necdet, *Tasvir-i Efkâr Gazetesi 1862-1869*, Ankara 2002.
- Hülagü, Metin, *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1999.

- Kapaklı, Kemal, "Başlangıçtan Bugüne Urfa Basını", Marmara İletişim Dergisi, Sayı: 10, 1999.
- Karagöz, Rıza, "Osmanlı Devleti'nde Yunan Mallarına Karşı Uygulanan Ticari Boykot (1910)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 8, 2003, İstanbul, ss. 45-74.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, Cilt: VIII, Ankara 2011.
- Kerimoğlu, Hasan Taner, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Koloğlu, Orhan, "İlk Türkçe Gazete Vakayi-i Mısıriyye", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 58, Ekim 1988.
- Özçelik, Tarık, *Modern İktisadın Osmanlı'ya Girişi ve Ceride-i Havadis 1840-1856*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003.
- Süleyman Tefrik-Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, İstanbul 1315.
- Şenuşık, Pınar, *Girit: Siyaset ve İsyan (1895-1898)*, İstanbul 2014.
- Şimşir, Bilal N., *Ege Sorunu Belgeler*, Cilt: II, Ankara 1989.
- Tahmisci-zâde Mehmed Mâcid, *Girit Hatıraları*, (Yayına hazırlayanlar: İsmet Miroğlu-İlhan Şahin), İstanbul 1977.
- The Cretan Drama: The Life and Memoirs of Prince George of Greece, High Commissioner in Crete (1898-1906)*, (Edit. A. A. Pallis), New York: R. Speller 1963.
- Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973.
- Topuz, Hıfzı, 2. *Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003.
- Tukin, Cemal, "Girit Maddesi", *DİA.*, Cilt: XIV, İstanbul 1996, ss. 85-93.
- Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih(1789-1994)*, İstanbul 1995.
- Yazıcı, Nesimi, "İbret", *DİA.*, Cilt: XXI, İstanbul 2000, ss. 368-370.
- Yazıcı, Nesimi, "Takvîm-i Vekâyi", *DİA.*, Cilt: XXXIX, İstanbul 2010, ss. 490-492.
- Yazıcı, Nesimi, "Tasvîr-i Efkâr", *DİA.*, Cilt: XXXX, İstanbul 2011, ss. 138-140.

Ekler

Köylü Gazetesi'nin "Girit Meselesi" ne Dair Yazılarına Örnekler

"Girit Hakkında", Köylü, Sayı: 224, 14 Mayıs 1325/27 Mayıs 1909.

"Girit'e Dair", Köylü, Sayı: 236, 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909.

